

HOVIOIKEUSPROSESSIA KOSKEVAT OHJEET

Rikosasiat

1. Yleistä hovioikeusmenettelystä

Hovioikeuden tehtävänä on valituksen ja siihen annetun vastauksen muodostamissa rajoissa tutkia kärjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen ja siellä noudatetun menettelyn oikeellisuus sekä korjata näissä ilmenevät virheet mahdollisimman varmassa, joutuisassa ja kohtuuhintaisessa menettelyssä.

Hovioikeusprosessin tehtävien ja tavoitteiden toteutumiseen vaikuttaa olennaisesti se, miten tuomioistuimien ja asianosaiset suoriutuvat heille muutoksenhaussa kuuluvista tehtävistään. Oikeussuoja on vastaavasti sitä tehokkaampaa ja laadukkaampaa, mitä enemmän muutoksenhaussa keskitytään kärjäoikeuden tuomion jälkeen riidanalaisiksi tai epäselviksi jääviin seikkoihin, ja mitä vähemmän kysymys on sellaisesta kärjäoikeusmenettelyn toisinnosta, joka ei ole tarpeen kärjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen ja siellä noudatetun menettelyn oikeellisuuden tarkistamiseksi ja havaittujen virheiden oikaisemiseksi.

2. Tyytymättömyyden ilmoituksesta

Asianosaisen, joka tahtoo valittaa kärjäoikeuden ratkaisusta, on ilmoitettava siihen tyytymättömyyttä puhevallan menettämisen uhalla. Tyytymättömyyttä on ilmoitettava viimeistään seitsemäntenä päivänä siitä lukien, kun kärjäoikeuden ratkaisu julistettiin tai annettiin (OK 25:5.2). Jos siis ratkaisu on julistettu tai annettu maanantaina, tulee tyytymättömyyttä ilmoittaa viimeistään seuraavan viikon maanantaina. Tyytymättömyyden ilmoittaminen ei velvoita valittamaan hovioikeuteen. Tyytymättömyyden ilmoitus on mahdollista peruuttaa tyytymättömyyden ilmoittamiselle säädetyn määräajan kuluessa (OK 25:8).

Asianosainen voi ilmoittaa tyytymättömyyttä vain osaan kärjäoikeuden ratkaisua, jolloin ratkaisu tulee muilta osin lainvoimaiseksi, kun tyytymättömyyden ilmoittamisen määräaika kuluu umpeen. Rajoitus voi koskea joko yhtä tai useampaa nimettyä henkilöä taikka jotakin ratkaisun muuten selkeästi erotettavaa osaa, joka voidaan ylemmässä tuomioistuimessa ratkaista erillisenä osakysymyksenä. Rajoituksesta on erikseen mainittava, kun tyytymättömyyttä ilmoitetaan (OK 25:7.1).

Muutoksenhakua harkitsevan asianosaisen on jo tyytymättömyyttä ilmoittaessaan syytä pohtia, miltä osin asia kannattaa hovioikeuden tutkittavaksi saattaa. Tyytymättömyyden ilmoituksen rajaamisella muutoksenhaku voidaan tehokkaasti kohdistaa vain sellaisiin kysymyksiin, jotka kärjäoikeuden tuomion jälkeenkin on tarpeen saattaa hovioikeuden tutkittaviksi.

3. Valituksesta, vastauksesta ja asian valmistelusta

3.1. Valituksessa esitettävistä vaatimuksista ja valitusperusteiden yksilöimisestä

Valituksessa on yksilöitävä muutoksenhaun kohteena oleva käräjäoikeuden ratkaisu (OK 25:15.1, 1 kohta) sekä ilmoitettava, miltä kohdin käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta ja millä perusteella ratkaisu on virheellinen (ks. OK 25:15.1, 2 ja 4 kohdat). Valituksessa on ilmoitettava myös se, miten käräjäoikeuden ratkaisua on valittajan mukaan muutettava (OK 25:15.1, 3 kohta).

Valituksen laatiminen edellyttää huolellista perehtymistä käräjäoikeuden ratkaisuun ja sen arvioimista, onko ratkaisu syytä saattaa hovioikeuden tutkittavaksi syyksilukemisen osalta vai riittääkö, että muutosta haetaan vain käräjäoikeuden oikeudelliseen arviointiin riitauttamatta ratkaisun perusteena olevaa tosiseikasta, käräjäoikeuden tuomitsemaan rangaistusseuraamukseen, yksityisoikeudelliseen vaatimukseen tai oikeudenkäyntikuluihin. Muutoksenhaku on kaikissa tilanteissa syytä rajata koskemaan vain niitä seikkoja, joista osapuolet ovat erimielisiä vielä hovioikeusvaiheessa. Näiden seikkojen kartoittamisen jälkeen on pohdittava, voidaanko käräjäoikeuden ratkaisun virheet oikaista laintulkinnalla (*oikeuskysymys*) vai edellyttääkö oikaiseminen näyttöratkaisun muuttamista (*näyttökysymys*).

Valituksessa on syytä yksilöidä riitaiset seikat erityisesti siltä osin kuin kysymys on oikeustositseikoista eli sellaisista seikoista, jotka ovat valittajan vaatiman oikeusseuraamuksen välttämättömiä edellytyksiä. Tuomioistuimien rikosasiassa syytesidonnaisuuden vuoksi sidottu syytteen teonkuvauksessa selostettuun menettelyyn, eikä tuomioistuimien voi viran puolesta ulottaa tutkintaa vastaajan vahingoksi sellaisiin seikkoihin, joihin syytteen teonkuvauksessa ei ole vedottu. Erityisesti niissä tilanteissa, kun syyttäjällä tai syyteoikeuttaan käyttävällä asianomistajalla on tarkoitus hovioikeudessa tarkistaa syytettä vetoamalla johonkin sellaiseen oikeustositseikkaan, joka ei sisälly käräjäoikeudessa esitetyn syytteen teonkuvaukseen, valituksessa on täsmällisesti ilmoitettava kyseinen seikka. Myös silloin, jos syytettä hovioikeudessa tarkistetaan luopumalla vetoamasta joihinkin käräjäoikeudessa vedottuihin oikeustositseikkoihin, luopumisen kohteena olevat seikat on yksilöitävä täsmällisesti.

Riitaisten seikkojen osalta on olennaista perustella, miksi käräjäoikeuden ratkaisua on pidettävä valituksen kohteena olevilta osilta virheellisenä. Riitaisista seikoista esitettävä todistelu on valituksessa ja vastauksessa myös yksilöitävä selvästi todistusteemoineen. Silloin, kun valitus on käräjäoikeuden näytön arvioinnin väitety virheellisyyden vuoksi käsiteltävä pääkäsittelyssä, käräjäoikeudessa esitetyn näytön sisältöä ei ole syytä selostaa yksityiskohtaisesti. Sitä vastoin valituksessa on kyettävä uskottavasti ja yksilöidysti kiteyttämään se, miltä osin ja millä perusteella käräjäoikeuden näytön arviointi on ollut virheellinen.

Erityisesti silloin, kun muutosvaatimukset perustuvat väitettyyn virheelliseen laintulkintaan eli koskevat esimerkiksi syytteenalaisen rikoksen törkeysarviointia tai rangaistuksen mittaamista, valituksessa on suo-

tavaa tukeutua eri oikeuslähteisiin ja perustella niiden nojalla sitä, miksi laintulkinta on virheellinen ja miten asia olisi valittajan käsityksen mukaan tullut ratkaista. Asianosaisten tulisi oikeuslähdeaineistoa koskevassa selvityksessään kartoittaa asian kannalta merkitykselliset lähteet ja tuoda esiin niistä ilmenevät näkökohdat siinä laajuudessa, kuin tuomioistuin tulee tekemään asiaa ratkaistessaan.

3.2. Valituksen muotovaatimuksista ja sen kirjoittamiseen liittyvistä kysymyksistä

Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehoitukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (*prosessiosoite*). Asianosaisen, todistajan ja muun kuultavan puhelinnumero ja muut yhteystiedot on myös ilmoitettava hovioikeudelle. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, siitä tulee viipymättä ilmoittaa hovioikeudelle.

Valituskirjelmä on valittajan tai, jollei hän ole sitä laatinut, sen laatijan allekirjoitettava. Kirjelmään on myös liitettävä ne asiakirjat, joihin valittaja vetoaa ja joita ei ole esitetty käräjäoikeudessa, sekä valittajan vastapuolta varten jäljennös kirjelmästä ja siihen liitetyistä asiakirjoista.

Valitus on kirjoitettava selkeästi ja täsmällisesti, ja sitä on tarvittaessa jäsennettävä esimerkiksi alaotsikoin. Valituksesta ja vastauksesta laaditaan hovioikeuden tuomion kertoelma (*resiitti*). Valitus onkin laadittava niin yksiselitteiseksi, että valittajan vaatimukset perusteineen ovat siirrettävissä hovioikeuden tuomioon melkein sellaisenaan. Valituksen tarpeeton laveus ja epäselvyys ovat omiaan hankaloittamaan asian ymmärtämistä, lisäämään suoranaisten väärinymmärrysten riskiä ja johtamaan yleensä siihen, että myös valitukseen annettava vastaus on liian rönsyilevä ja sitä kautta puutteellinen sekä usein heikkolaatuinen. Tällöin valmistelua voidaan joutua jatkamaan kirjallisesti tai suullisessa valmistelussa, mikä aiheuttaa asianosaisille lisäkustannuksia ja oikeudenkäynnin tarpeetonta viivästystä.

3.3. Todistelun ja asian käsittelyyn liittyvien erityispiirteiden ilmoittamisesta

Tuomioistuin ei saa sallia todistelun esittämistä asiaan vaikuttamattomista tai selvitetystä seikoista (OK 17:7). Jotta hovioikeus kykenisi valvomaan sitä, että todistelua esitetään vain tarpeellisissa määrissä, valituksessa on tarkasti yksilöitävä hovioikeudessa esitettävät todisteet ja se, mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen (*todistusteema*). Todistusteemoilla on oltava suora tai välillinen yhteys asianosaisten välillä oleviin riitaisiin kysymyksiin. Koska muutoksenhaku kohdistuu käräjäoikeuden tuomioon, sellaiset ilmaukset kuten "sama todistelu kuin käräjäoikeudessa" eivät ole suotavia. Asianosaisten on muutenkin syytä pidättäytyä laveista ja epätasällisista todistusteemoista.

Asian käsittelyyn ja todistelun vastaanottamiseen liittyvät erityispiirteet, kuten tulkkauksen tarve, pyyntö kuulustelemisen toteuttamisesta esimerkiksi asianosaisen, muun henkilön tai yleisön läsnä olematta, eri-

tyisenä ajankohtana taikka video- tai puhelinkuulemisena on syytä esittää jo valituksessa tai vastauksessa. Myös sellaiset seikat, joiden vuoksi oikeudenkäynnin julkisuutta on joiltakin osin rajoitettava, samoin kuin tiedot pakoilevista tai muuten vaikeasti tavoitettavista todistajista sekä istuntokäsittelyn turvallisuuden liittyvistä seikoista, on syytä tuoda hovioikeuden tietoon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

3.4. Puolustajaan ja avustajaan liittyvistä kysymyksistä

Niissä tilanteissa, kun vastaajalle on määrätty käräjäoikeusvaihetta varten puolustaja, valituksessa tai vastauksessa on ilman eri kehotusta ilmoitettava, jos puolustajan määräys on ROL 2:1:ssä säädettyjen edellytysten lakkaamisen johdosta hovioikeudessa rauennut. Jos vastaajan oikeusturvan katsotaan tällaisessa tilanteessa erityisestä syystä edellyttävän puolustajan määräämistä myös hovioikeusvaihetta varten, valituksessa tai vastauksessa on esitettävä tätä koskeva pyyntö ja yksilöitävä pyynnön perusteet.

Valituksessa tai vastauksessa on myös ilman eri kehotusta ilmoitettava, olisiko puolustajan saanut vastaaja oikeusapulain nojalla oikeutettu oikeusapuun kokonaan tai osittain ilman omavastuuosuutta. Edellyttäen, että vastaajalla tällainen oikeus olisi, valituksessa tai vastauksessa on myös ilman eri kehotusta esitettävä selvitys vastaajan taloudellisista oloista, jos sellaista ei ole jätetty käräjäoikeudelle.

Jos puolustaja tai asianomistajan oikeudenkäyntiavustaja tahtoo käyttää hovioikeudessa sijaista, mikä edellyttää tuomioistuimen lupaa (ROL 2:5), pyynnöstä on ilmoitettava hovioikeudelle välittömästi, eikä vasta pääkäsittelyssä. Pynnössä on myös täsmällisesti yksilöitävä lainmukainen peruste sijaisen käyttämiselle sekä ilmoitettava sijaisen nimi ja yhteystiedot.

Myös puolustajan tai avustajan määräyksen lakkauttamista ja uuden puolustajan tai avustajan määräämistä koskeva pyyntö on perusteltava. Puolustajan tai avustajan määräyksen peruuttaminen ja uuden puolustajan tai avustajan määrääminen edellyttää oikeusavun saajan tai avustajan "perusteltua pyyntöä" (ROL 2:4.3 ja OikeusapuL 9.2). Mikä tahansa tyytymättömyys puolustajan tai avustajan toimintaan ei siis ole hyväksyttävä peruste pyynnölle. Esimerkiksi asianosaisen ja puolustajan tai avustajan välinen luottamuspula voi olla hyväksyttävä peruste, mutta pyynnön tueksi on tällaisessakin tilanteessa esitettävä sellainen perustelu, jota osapuolilta toimeksiantoon liittyvän luottamussuhteen suojaaminen huomioon ottaen voidaan kohtuudella edellyttää ja jonka perusteella hovioikeus voi riittävästi varmistua siitä, että puolustajan tai avustajan tehtävän hoitamisen edellyttämä luottamussuhde on katkennut.

3.5. Jatkokäsittelyluvasta

3.5.1. Missä tilanteissa tarvitaan jatkokäsittelylupa?

Rikosasiassa jatkokäsittelyluvan tarve arvioidaan erikseen kunkin asianosaisen kohdalta. Jatkokäsittelylu-

pa voidaan useamman asianosaisen valittaessa myöntää vain jollekulle asianosaiselle. Jatkokäsittelyluvan tarve määräytyy syyttäjän ja asianomistajan osalta teko- tai rikoskohtaisesti, joten silloin, kun muutosta haetaan useamman rikoksen syyksilukemiseen tai useammasta teosta tuomittuun yhteiseen rangaistukseen, luvan tarve määräytyy kunkin yksittäisen rikoksen osalta erikseen jäljempänä yksilöityjen säännösten mukaisesti.

Vastaaja tarvitsee jatkokäsittelyluvan, jos häntä ei ole tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin neljä kuukautta vankeutta. Rangaistuksen ankaruutta arvioitaessa ei oteta huomioon vankeusrangaistuksen ohessa tuomittua sakkoa tai muuta rikosoikeudellista seuraamusta (OK 25a:6.1). Luvan tarvetta arvioitaessa merkitystä ei ole sillä, kohdistuuko valitus rikoksen syyksilukemiseen, rangaistusseuraamukseen tai muuhun rikosoikeudelliseen seuraamukseen, kuten ajo-, metsästys- tai eläintenpitokieltoon taikka menettämisseuraamukseen. Myöskään sillä, onko vankeusrangaistus tuomittu ehdollisena, ehdottomana tai yhdyskuntapalveluna, ei ole merkitystä luvan tarvetta arvioitaessa.

Vastaaja ei kuitenkaan rikosasiassa tarvitse jatkokäsittelylupaa, jos hänet on tuomittu viralta pantavaksi; menettämisseuraamukseen, jos valtiolle menetetyksi tuomitun hyödyn määrä, omaisuuden tai esineen arvo taikka niiden sijasta menetetyksi tuomittu arvo on enemmän kuin 10.000 euroa; tai yhteisösakkoon, jonka määrä on enemmän kuin 10.000 euroa. Vastaaja ei tarvitse lupaa silloinkaan, kun virallinen syyttäjä ei tarvitse jatkokäsittelylupaa tai kun tämä on hakenut muutosta vastaajan eduksi (OK 25a:6.2).

Esimerkiksi silloin, kun syyte käräjäoikeudessa on koskenut rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta josta vastaaja on tuomittu sakkoon tai enintään neljän kuukauden vankeusrangaistukseen, vastaaja ei tuomioon yksin muutosta hakiessaan tarvitse jatkokäsittelylupaa, koska syyttäjä ei tarvitsisi lupaa. Myöskään silloin, kun syyte on esimerkiksi koskenut rikoksen kvalifioitua eli törkeää tekemuotoa, josta säädetty enimmäisrangaistus on enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta vastaaja on tuomittu tavallisesta tekemuodosta, jonka enimmäisrangaistus on alle kaksi vuotta vankeutta, vastaaja ei tuomioon yksin muutosta hakiessaan tarvitse jatkokäsittelylupaa, koska syyttäjä ei tarvitsisi lupaa. Näin on siinäkin tapauksessa, että käräjäoikeuden tuomio on lainvoimainen tavallista tekemuotoa koskevan syytekohtaan osalta. (Kysymystä siitä, milloin syyttäjä ja syyteoikeuttaan käyttävä asianomistaja tarvitsevat jatkokäsittelyluvan, käsitellään jäljempänä.)

Jos valitus koskee syytteessä tarkoitettuun tekoon perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta, jonka häviöarvo on enemmän kuin 10.000 euroa, rikosasiassa ei tarvita jatkokäsittelylupaa saman teon osalta (OK 25a:6.3). Häviöarvolla tarkoitetaan valituskirjelmässä vaaditun ja käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen eroa. Jos vastaajalle on siis rikoksen perusteella tuomittu esimerkiksi 11.000 euron suuruinen korvausvelvollisuus ja tämä vaatii korvausvelvollisuuden poistamista kokonaan, jatkokäsittelylupaa ei edellytetä.

Virallinen syyttäjä ja syyteoikeuttaan käyttävä asianomistaja tarvitsevat jatkokäsittelyluvan, jos valitus koskee rikosta, josta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta (OK 25a:7.1 ja 8). Luvan tarve ei näissä tilanteissa ole sidottu teosta tuomittuun rangaistukseen, vaan valituksenalaisen rikokseen soveltuvan lainkohdan rangaistusasteikkoon, jonka ankaruutta arvioitaessa ei oteta huomioon mahdollisia rangaistusasteikon lieventämisperusteita, kuten teon jäämistä yritysasteelle taikka tekoon syyllistymistä alle 18-vuotiaana tai avunantajana. Ratkaiseva syyttäjän ja syyteoikeuttaan käyttävän asianomistajan luvan tarpeen kannalta on hovioikeudessa esitetyn rangaistusvaatimuksen rangaistusasteikko, jos se poikkeaa käräjäoikeudessa esitetystä rangaistusvaatimuksesta. Vastaaja ei kuitenkaan edellä esitetysti tarvitse lupaa, jos syyte käräjäoikeudessa on koskenut rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on yli kaksi vuotta vankeutta.

Jos asianomistajan valitus koskee myös rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta, jonka häviöarvo on enemmän kuin 10.000 euroa, asianomistaja ei tarvitse jatkokäsittelylupaa (OK 25a:8).

Jatkokäsittelylupaa ei tarvita asianosaisasemasta riippumatta myöskään asiassa, joka koskee sakon muun torangaistuksen määräämistä, liiketoimintakiellon määräämistä, kumoamista tai pidentämistä taikka lähestymiskiellon määräämistä, kumoamista tai muuttamista (OK 25a:9, 2, 3 ja 4 kohdat).

Jos muutosvaatimus koskee vain oikeudenkäyntikuluja, valtion varoista maksettavia kuluja tai maksettavaksi tuomittua uhkasakkoa, asiassa tarvitaan jatkokäsittelylupa. Jatkokäsittelylupa tarvitaan myös asiassa, jossa muutosvaatimus koskee yksinomaan jäännösrangaistuksen määräämistä täytäntöön pantavaksi valvontamääräysten rikkomisen vuoksi (OK 25a:10).

3.5.2. Milloin jatkokäsittelylupa on myönnettävä?

Jatkokäsittelylupa on myönnettävä, jos: 1) ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta (*muutosperuste*); 2) käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ei ole mahdollista arvioida jatkokäsittelylupaa myöntämättä (*tarkistusperuste*); 3) lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää asiassa jatkokäsittelylupa (*prejudikaattiperuste*); tai jos 4) luvan myöntämiseen on muu painava syy (OK 25a.11.1).

Jos jatkokäsittelylupaa haetaan muutosperusteella, lupaa ei tarvitse myöntää yksinomaan näytön uudelleen arvioimista varten, ellei käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta ole perusteltua aihetta epäillä valituksessa esitettyjen seikkojen perusteella (OK 25a:11.2). Näytön uudelleen arvioimista koskevaa lupakynnystä ei voida madaltaa hakemalla näyttökysymyksen ohella muutosta esimerkiksi käräjäoikeuden oikeudelliseen arviointiin tai rangaistuksen mittaamiseen.

3.5.3. *Jatkokäsittelylupaperusteen ja luvan myöntämisen syiden ilmoittaminen valituskirjelmässä*

Jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalan piiriin kuuluvissa asioissa valituksessa on ilmoitettava peruste jatkokäsittelyluvan myöntämiselle ja ne syyt, joiden vuoksi valittaja katsoo perusteen olevan olemassa, jollei peruste muuten ilmene valituskirjelmästä (OK 25:15.1, 4a kohta).

Silloin, jos edellä mainitut seikat eivät ilmene jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltamisalan piiriin kuuluvasta valituksesta, hovioikeus voi joutua täydennyttämään valitusta, jos siihen on tarvetta (OK 25a:3.1). Valituksen täydennyttäminen viivästyttää oikeudenkäyntiä ja lisää oikeudenkäynnin kustannuksia. Siksi valituksessa on tarkoituksenmukaista joka tapauksessa ilmoittaa selkeästi se, millä perusteella jatkokäsittelylupa on myönnettävä, ja mitkä ovat ne syyt, joiden nojalla lupa tulisi myöntää.

Jatkokäsittelylupahakemuksen huolellisen perustelemisen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun jatkokäsittelylupaa haetaan muutosperusteella ja sitä vaaditaan näytön uudelleen arvioimista varten. Valituskirjelmässä on tällöin kyettävä riitauttamaan käräjäoikeudessa esitettyyn todisteluun perustunut näytön arviointi siten, että syntyy perusteltu aihe epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta. Todistelun luotavuuden ja näyttöratkaisun perustelematon riitauttaminen (*”todistelu on ollut epäluotettavaa”*) eivät riitä jatkokäsittelyluvan saamiseen.

Vaikka jatkokäsittelylupahakemuksen asianmukainen perusteleva on tärkeää, asianosaisten on syytä muistaa, että valituksen varsinainen painopiste on käräjäoikeuden ratkaisuun kohdistuvissa muutosvaatimuksissa sekä niiden perusteiden analysoimisessa ja tiiviissä selostamisessa.

3.6. *Valituksen ja muiden asioiden käsittelyjärjestyksestä, käsittelymuodosta ja pääkäsittelypyynnöstä*

3.6.1. *Asioiden käsittelyjärjestyksestä*

Hovioikeus käsittelee asiat lähtökohtaisesti siinä järjestyksessä kuin ne saapuvat hovioikeuteen. Laissa eräät asiaryhmät, kuten vangittujen henkilöiden kantelut, on määrätty käsiteltäviksi kiireellisinä. Tällaisissa asioissa hovioikeus noudattaa tavanomaisesta jossakin määrin poikkeavia menettelytapoja esimerkiksi vastauksen pyytämisessä asioiden mahdollisimman joutuksaan ratkaisemisen turvaamiseksi.

3.6.2. *Asian ratkaiseminen esittelystä*

Valitusasia käsitellään ja ratkaistaan hovioikeudessa joko esittelystä tai pääkäsittelyssä, jossa vastaanotetaan asianosaisten nimeämä todistelu tai joka voidaan toimittaa myös niin sanottuna pienimuotoisena eli suppeana pääkäsittelynä (*”pikkupääkäsittely”*).

Asia ratkaistaan esittelystä silloin, kun asiassa ei ole tarpeen toimittaa pääkäsittelyä henkilötodistelun vastaanottamiseksi. Asia ratkaistaan tällöin kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, mutta tarvittaessa hovioikeus voi ottaa kärjäoikeudessa esitetystä todistelusta selon tallenteelta (OK 26:12.3). Jos valittajan vastapuoli ei ole käyttänyt puhevaltaa hovioikeudessa, asiaa ratkaistaessa otetaan huomioon hänen aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto (OK 26:12.2). Esittelystä ratkaistavissa asioissa asianosaisten on toimitettava oikeudenkäyntikululaskunsa hovioikeudelle jo valituksessaan ja vastauksessaan, jotta niitä ei tarvitse pyytää erikseen täydennyksenä.

3.6.3. Pääkäsittelypyyntö ja sen perustelevinen

Pääkäsittely toimitetaan lähtökohtaisesti vain, kun rikosasian vastaaja tai asianomistaja on vaatinut sitä (OK 26:14.1). Hovioikeuden on virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava pääkäsittely, jos asiassa on tarpeen ottaa vastaan suullista todistelua siksi, että kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemän arvion oikeellisuudesta jää varteenotettava epäily, ja muulloinkin, kun hovioikeus pitää pääkäsittelyn järjestämistä syyttäjän pyynnöstä perusteltuna (OK 26:14.3). Hovioikeus voi myös toimittaa pääkäsittelyn omasta aloitteestaan katsoessaan sen tarpeelliseksi (OK 26:14a), mikä on kuitenkin harvinaista.

Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, että näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja pääkäsittelyn toimittaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta huomioon ottaen erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle (OK 26:14.2). Jos pääkäsittely toimitetaan ja asiassa on kysymys kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta tai sen katselmuksessa tekemien havaintojen uskottavuudessa, kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu tai katselmus otetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen vastaan, jollei estettä ole. Todistelua ei tarvitse ottaa uudelleen vastaan eikä katselmusta toimittaa, jos kärjäoikeuden vastaanottaman näytön arvioinnin oikeellisuudesta tai sen havaintojen uskottavuudesta ei voi jäädä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston ja tarvittaessa todistelutallenteiden perusteella kokonaisuutena arvioitaessa mitään varteenotettavaa epäilyä (OK 26:15.1).

Niissä tilanteissa, kun valituksen tutkiminen edellyttää pääkäsittelyn toimittamista näytön uudelleen arvioinnin vuoksi, valituksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sen yksityiskohtaiseen perustelemiseen, miksi kärjäoikeus on arvioinut näytön virheellisesti. Perustelematon näytön arvioinnin riitauttaminen tai ylimalkaiset väitteet eivät tyypillisesti riitä muodostamaan varteenotettavaa epäilyä, vaan vastaajan tai asianomistajan tulee pääkäsittelypyyntönsä perusteissa pyrkiä saamaan hovioikeus vakuuttuneeksi siitä, että kärjäoikeuden näyttöratkaisu on tuossa vaiheessa käytössä olevien tietojen perusteella virheellinen, tai että kärjäoikeuden näyttöratkaisun oikeellisuudesta jää ainakin varteenotettava epäily. Pääkäsittelypyynnön perusteluissa on myös syytä tuoda esiin ne asian laatu ja merkitystä asianosaiselle koskevat seikat, jotka puoltavat pääkäsittelyn toimittamista joka tapauksessa.

Pääkäsittely saadaan rajoittaa koskemaan vain osaa valituksen kohteena olevasta asiasta (OK 26:13.2). Tällöin valituksen muut kuin pääkäsittelyssä käsiteltävät osat tutkitaan ja ratkaistaan kirjallisen aineiston perusteella. Pääkäsittelyn rajoittaminen vain sellaisiin kysymyksiin, jotka edellyttävät näytön uudelleen arvioimista, on tarkoituksenmukainen ja tehokas keino vähentää asianosaisille asian käsittelystä aiheutuvia kustannuksia, mikä on syytä ottaa huomioon asian käsittelymuotoa harkittaessa.

3.7. Valitukseen pyydetävästä vastauksesta

Hovioikeus pyytää valittajan vastapuolelta valituksen johdosta kirjallisen vastauksen. Vastausta ei yleensä pyydetä ennen jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevan asian ratkaisemista, mutta vastaus voidaan tarvittaessa pyytää tuossakin vaiheessa (ks. OK 25a:13). Vastausta ei pyydetä silloin, kun valitus jätetään tutkimatta tai vastauksen pyytäminen on ilmeisen tarpeetonta.

Vastauksessa vastapuolen on ilmoitettava, myöntääkö hän muutosvaatimuksen vai vastustaako hän sitä, sekä käsityksensä valittajan vaatimusten perusteista ja seikat, joihin hän haluaa nojautua. Muilta osin vastaukseen sovelletaan samaa sääntelyä kuin valitukseenkin.

3.8. Lisäkirjelmät hovioikeudelle

Asianosaisten ei ole suotavaa omasta aloitteestaan toimittaa hovioikeudelle lisäkirjelmiä. Jos hovioikeus harkitsee jostakin kysymyksestä tarvittavan lisäselvitystä, asianosaiselta pyydetään kirjallista lausumaa tai asiassa järjestetään jäljempänä mainituin edellytyksin suullinen valmisteluistunto.

3.9. Vastavalituksesta

Vastavalituksella valittajan vastapuoli voi tyytymättömyyttä ilmoittamatta valittaa osaltaan käräjäoikeuden tuomiosta. Määräaika vastavalitusta varten on kaksi viikkoa valittajalle asetetun valitusmääräajan päättymisestä (OK 25:14a). Vastavalitus on valitukseen nähden liitännäinen, ja se raukeaa, jos valitus peruutetaan, raukeaa tai jätetään tutkimatta taikka jos valittajalle ei myönnetä jatkokäsittelylupaa. Vastavalitus ei kuitenkaan raukea, jos valitus peruutetaan vasta pääkäsittelyssä (OK 25:14b). Vastavalitukseen sovelletaan muuten, mitä edellä on selostettu valituksesta.

3.10. Valmisteluistunnosta

Hovioikeus voi toimittaa asiassa suullisen valmistelun, jos pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen sitä erityisestä syystä edellyttää (OK 26:11 ja ROL 5:10.1).

Käytännössä suullinen valmistelu tulee kysymykseen vain laajoissa jutuissa, joissa on selvitettävä esimer-

kiksi asianosaisten vaatimuksiin, niiden perusteisiin tai todisteluun liittyviä epäselvyyksiä. Valmistelu on pyrittävä saattamaan loppuun viivytyksettä. Asianosaisten puolustajineen ja avustajineen onkin perehdyttävä asiaan niin hyvin, että ne kysymykset, joita varten suullinen valmistelu toimitetaan, ovat ratkaistavissa yhdessä istunnossa siten, että pääkäsittely voidaan toimittaa yhtäjaksoisesti. Tämä merkitsee sitä, että asianosaisten on kyettävä ottamaan kantaa siihen, mitkä seikat hovioikeudessa ovat riittäviä ja riidattomia, ja mistä seikoista todistelua on tarpeen esittää. Suullisessa valmistelussa laaditaan yleensä istuntosuunnitelma, johon jäljempänä selostetusti merkitään todistelun vastaanottojärjestys ja aikataulus.

Valmisteluistunnon toimittaa asian valmistelusta vastaava hovioikeudenneuvos, jota käytännön toimenpiteissä avustaa jutun valmistelija. Valmisteluistunnon voi poikkeuksellisesti toimittaa yhdessä valmistelusta vastaavan hovioikeudenneuvoksen kanssa jutun puheenjohtaja. Suullisen valmistelun istunto voidaan pitää myös puhelimitse taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheyhteys keskenään, jos se on istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen tarkoituksenmukaista (OK 26:11 ja ROL 5:10a).

4. Pääkäsittelystä

4.1. Pääkäsittelyä edeltävistä käytännön toimenpiteistä

Jos hovioikeus on päättänyt toimittaa asiassa pääkäsittelyn, asiaa koskevat tiedustelut tulee osoittaa asian valmistelusta vastaavalle jäsenelle, valmistelijalle tai hovioikeuden osastosihteerille.

Erityisesti jutuissa, joissa käräjäoikeudessa on esitetty runsaasti henkilötodistelua, pääkäsittelyn keskitetty läpivienti edellyttää pääkäsittelyn vaiheita koskevan istuntosuunnitelman laatimista. Koska asianosaisten mahdollisuudet arvioida todistelun vastaanottamisessa tarvittavaa aikaa ovat olennaisesti paremmat kuin hovioikeudella, hovioikeus voi antaa istuntosuunnitelman laatimisen heidän yhteiseksi tehtäväkseen, elleivät asianosaiset ole toimittaneet sitä hovioikeudelle jo valituksensa tai vastauksensa liitteenä. Istuntosuunnitelman laatiminen kuuluu kuitenkin ensi sijassa valittajalle tämän asianosaisasemasta riippumatta.

Istuntosuunnitelmassa todistelu on ilmoitettava siten, että ensin otetaan vastaan kirjallinen todistelu ja sen jälkeen henkilötodistelu siten, että asianosaisten kuuleminen todistelutarkoituksessa toimitetaan ennen muun henkilötodistelun vastaanottamista (ks. OK 26:25 ja ROL 6:7). Istuntosuunnitelmasta on käytävä ilmi todistajien kuulemisjärjestys sekä se, mihin kellonaikaan asianosaiset ovat kutsuneet heidät tuomioistuimeen tai pyytävät hovioikeutta kutsumaan heidät. Istuntosuunnitelman laatimisen nyrkkisääntö on se, että todistajan kuulustelemiseen hovioikeudessa käytetään selvästi vähemmän aikaa kuin käräjäoikeudessa. Hovioikeusprosessi ei ole käräjäoikeusprosessin toisinto, vaan käsittely, joka kohdistuu käräjäoikeuden ratkaisun väitettyihin virheisiin tai puutteisiin. Pääkäsittelyt on virastohenkilökunnan työaikojen vuoksi pyrittävä päättämään kello 16.15 mennessä.

Erityisesti laajoissa jutuissa, joissa pyydetään toimittamaan pääkäsittely, istuntosuunnitelmaa on syytä ryhtyä laatimaan jo siinä vaiheessa, kun pääasiaan haetaan muutosta. Tuossa vaiheessa myös todistajien kuulustuttamiseen käytettävä aika on helposti määriteltävissä. Istuntosuunnitelma on tällaisessa tilanteessa suotavaa toimittaa valituksen tai vastauksen liitteenä. Muussa tapauksessa istuntosuunnitelma toimitetaan hovioikeudelle erikseen sovitun määräajan kuluessa.

Hovioikeus huolehtii asianosaisten kutsumisesta pääkäsittelyyn (OK 26:17.1). Hovioikeus kutsuu myös todistajat, asiantuntijat ja muut todistelutarkoituksessa kuultavat henkilöt pääkäsittelyyn, jollei kutsumista erikseen anneta asianosaisten tehtäväksi (OK 26:25.1 ja OK 11:2). Jos todistajien kutsuminen pääkäsittelyyn uskotaan asianosaisille, mahdollisista ongelmista on tiedotettava hovioikeudelle viipymättä.

Myös pääkäsittelyn peruuttamis- tai lykkäämistarpeesta tiedossa olevan esteen johdosta on tiedotettava hovioikeudelle ja vastapuolelle viipymättä. Pääkäsittelyn lykkääminen tulee kysymykseen vain poikkeuksellisesti (ks. OK 26:25 ja ROL 6:10.1). Lykkäämisen jälkeen asian käsittelyä on jatkettava niin pian kuin mahdollista. Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä eikä lykkäys johdu vastaajan mielentilan tutkimisesta, käsittelyä on jatkettava viimeistään 14 päivän kuluessa käsittelyn lykkäämisestä tai siitä, kun lykkäämisen jälkeen on päätetty vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä (OK 26:25 ja ROL 6:10.2).

Hovioikeuden on lähtökohtaisesti toimitettava uusi pääkäsittely, jos asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää (OK 26:25 ja ROL 6:11.1). Vaikka pääkäsittely olisi ollut lykättynä yli 30 päivää, asiassa ei kuitenkaan tarvitse toimittaa uutta pääkäsittelyä, jos sitä asian laadun perusteella pidetään erityisestä syystä tarpeettomana ja jos pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden voidaan käsittelyn lykkäämisestä ja keskeyttämisestä huolimatta katsoa toteutuvan. Uusi pääkäsittely on pidettävä aina, kun pääkäsittely on ollut lykättynä yhteensä yli 60 päivää (OK 26:25 ja ROL 6:11.2). Kuitenkin silloin, jos lykkäys on johtunut vastaajan mielentilan tutkimisesta, lykkäys voi ylittää 60 päivää (OK 26:25 ja ROL 6:11.3). Asianosaisen on jo lykkäämistarpeesta hovioikeudelle ja vastapuolelle ilmoittaessaan syytä pohtia sitä, miten asia voidaan lakisääteisten määräaikojen rajoissa käsitellä yhdessä pääkäsittelyssä.

Hovioikeus toimittaa asianosaisille pääkäsittelypäätöksen tekemisen jälkeen ennen pääkäsittelyä yleensä hovioikeuden yhteenvedon sekä laajemmista jutuissa istuntosuunnitelman siihen mahdollisesti tehtyine muutoksineen. Asianosaisten edellytetään ennen pääkäsittelyä tutustuvan yhteenvedoon ja tarkistavan, onko heidän vaatimuksensa ja niiden perusteet kirjattu siihen oikein.

Yhteenvedon laajemmista muokkaustarpeista on syytä ilmoittaa ennen pääkäsittelyä hovioikeudelle ja vastapuolelle. Muussa tapauksessa mahdolliset muutokset yhteenvedoon tehdään asian pääkäsittelyssä. Muutosten tulee koskea vaatimuksia, oikeustositseikkoja tai syitä, joiden vuoksi käräjäoikeuden ratkaisua

on pidettävä virheellisenä. Yhteenvedon muokkaamistarvetta harkittaessa on syytä ottaa huomioon se, että yhteenvetoon ei ole tarkoitus sisällyttää esimerkiksi todistelun sisältöä tai juridista argumentaatiota.

4.2. Pääkäsittelystä

Pääkäsittely toimitetaan suullisesti, välittömästi ja yhtäjaksoisesti.

Pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon vain se aineisto, joka esitetään pääkäsittelyssä (OK 26:24b.1). Asianosainen tai hänen avustajansa ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti. Asianosainen saa kuitenkin lukea asiakirjasta vaatimuksensa, suorat viittaukset oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen ja sellaisiin asiakirjoihin, joita pelkästään suullisesti esitettyinä on vaikeata ymmärtää. Lisäksi hän saa käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tueksi (OK 26:25 ja ROL 6:6.1 ja 2). Jotta yhtäjaksoisuus toteutuisi, asianosaisen ja hänen avustajansa on perehdyttävä asiaan niin huolellisesti, että asian käsittelyä ei heidän laiminlyöntinsä vuoksi tarvitse lykätä. Oikeudenkäynnin pitkittäminen velvollisuuden vastaisella menettelyllä voi johtaa asianosaisen, tämän edustajan tai avustajan vastuuseen pitkittämisestä aiheutuneista kuluista riippumatta siitä, miten oikeudenkäyntikulut on muutoin korvattava (OK 21:5 ja OK 21:6).

Pääkäsittelyn aluksi puheenjohtaja tarkistaa läsnäolijat, käy tarpeellisilta osin läpi valituksenalaisen ratkaisun sekä asianosaisille toimitetun yhteenvedon, minkä jälkeen asianosaisilla on viimeistään mahdollisuus tehdä yhteenvetoon mahdolliset korjaukset, täsmennykset ja täydennykset.

Yhteenvedon läpikäymistä seuraa asiaesittely, jossa asianosaisilla on mahdollisuus selostaa tarkemmin sitä, mistä asiassa heidän mielestään on kysymys, ja lausua vastapuolensa perusteluiden johdosta. Asiaesittelyssä riidan kohteena oleva tapahtumainkulku voidaan käydä läpi esimerkiksi kronologisessa järjestyksessä, mutta asiaesittelyn on kuitenkin syytä painottaa hovioikeusvaiheessa riitaisiin seikkoihin sekä siihen, millä todisteella asianosainen aikoo näyttää kyseiset seikat toteen. Asiaesittelyssä asianosaisen on tarkoitus esitellä keskeiset argumenttinsa ja kustakin seikasta nimeämänsä todistelu siten, että tuomioistuimen jäsenet kykenevät asiaesittelyn avulla vaivatta liittämään asianosaisen nimeämät todisteet riitaisista oikeustositseikoista muodostettuihin todistusteemoihin ja myös muuten seuraamaan oikeudenkäyntiä. Asiaesittelyssä on pyrittävä lyhyeen ja selkeään esittämistapaan, eikä siinä pidä ryhtyä esimerkiksi yksityiskohtaisesti ennakoimaan sitä, mitä joku todistaja kertoo riitaisesta todistusteemasta.

Asiaesittelyä seuraa todistelu, jonka tarkoituksena on näyttää toteen riitaiset seikat. Todistustaakka rikosasioissa on syyttäjällä ja syyteoikeuttaan käyttävällä asianomistajalla. Todistelu on usein pääkäsittelyn selvästi eniten aikaa vievä ja olennaisen tärkeä vaihe. Siksi ei ole yhdentekevää, miten todistelu käydään läpi. Asianosaisten on todistelun läpikäymisessä syytä muistaa, että todisteiden esittämisen tarkoituksena ei ole vakuuttaa oman kannan oikeutuksesta vastapuolta, vaan hovioikeuden jäsenet. Vaikka asiaa on en-

nen hovioikeuden pääkäsittelyä käyty läpi käräjäoikeudessa, hovioikeuden jäsenet käsittelevät sitä ensimmäisen kerran. Monet asianosaisten välillä itsestään selviltä tuntuvat asiat eivät siksi ole välttämättä yhtä selviä hovioikeudelle. Todisteiden esittämisen yhteydessä on myös suotavaa tarvittaessa käyttää erilaisia havaintovälineitä, joiden voidaan olettaa helpottavan asian ymmärtämistä.

Mahdollinen katselmus, jos hovioikeus on päättänyt sellaisen toimittaa, tehdään tavanomaisesti asiaesittelyn jälkeen, jollei erikseen toisin sovita. Katselmus suoritetaan asianosaisvetoisesti. Tarkoitus on, että asianosaiset osoittavat katselmuskohteesta hovioikeuden jäsenille ne seikat, jotka tahtovat näiden ottavan ratkaisua tehdessään huomioon ja joista seikoista asianosaiset tulevat esittämään tarkemman näytön pääkäsittelyssä. Katselmuksessa ei sitä vastoin ole tarkoitus ryhtyä väittelemään havaintojen merkityksestä tai muista asian ratkaisemisen kannalta relevanteista kysymyksistä, taikka vastaanottaa todistelua.

Asiaesittelyn jälkeen käydään puheenjohtajan johdolla läpi asiakirjatodistelu. Ensin asiakirjan nimenneelle asianosaiselle ja sen jälkeen hänen vastapuolelleen varataan tilaisuus käydä asiakirja läpi tarvittavilta osiltaan. Tuomioistuimien voi määrätä, että kirjallinen todiste otetaan vastaan pääkäsittelyssä sitä lukematta vain, jos sen sisältö on tuomioistuimen jäsenten tiedossa, asianosaiset siihen suostuvat ja sitä muutoinkin voidaan pitää sopivana (OK 17:8e.3). Asianosaisten on todisteiden sisältöä kommentoidessaan syytä muistaa, että todistelua koskevien johtopäätösten esittämisen aika on vasta loppulausunnossa. Osa asiakirjatodisteista voidaan myös ottaa vastaan todistajan kuulustelun yhteydessä, jos sitä pidetään perusteltuna.

Asiakirjatodistelua seuraa henkilötodistelu, jossa asianosaiset kuullaan ennen todistajia. Pääsääntöisesti asianosaisen ja todistajan kuulustelun aloittaa nimennyt asianosainen. Pääkuulustelun tarkoitus on yhtäjaksoisesti ja avoimin kysymyksin saada esiin mahdollisimman paljon informaatiota nimetyistä todistusteemasta. Pääkuulustelussa ei saa käyttää johdattelevia kysymyksiä, ja myös nimettyjä todistusteemoja on noudatettava. Pääkuulustelun jälkeen todistajan nimenneen asianosaisen vastapuolelle varataan tilaisuus pitää vastakuulustelu, jonka tarkoituksena on kyseenalaistaa pääkuulustelussa annetun kertomuksen luotettavuus ja jossa voidaan tarvittaessa käyttää johdatteleviakin kysymyksiä sen selvittämiseksi, missä määrin todistajan kertomus vastaa todellista tapahtumien kulkua. Vastakuulustelun jälkeen asianosaisille varataan vielä tilaisuus täydentävään kuulusteluun. Missään kuulusteluvaiheessa ei ole sallittua käyttää asiaan kuulumattomia, eksyttäviä tai muuten sopimattomia kysymyksiä (ks. OK 17:33).

Asianosaisten ja todistajien kuulustelu rakentuu lähtökohtaisesti vapaan kerronnan sekä kysymysten ja niihin annettujen vastausten varaan. Esitutkinta-aineiston taikka syyttäjälle tai poliisiviranomaiselle annettun muun kirjallisen kertomuksen lukeminen tulee pääkäsittelyssä kysymykseen vain, kun asianosainen tai todistaja poikkeaa siitä, mitä hän aikaisemmin on kertonut tai kun hän kuulustelussa selittää, että hän ei voi tai halua lausua mitään asiassa (ks OK 17:32.2 ja ROL 6:7.2). Aikaisemman kertomuksen lukeminen ajoittuu vahvan pääsäännön mukaan vastakuulusteluvaiheeseen, ja kertomuksen lukeminen on sallittua vain siltä osin kuin pääkäsittelykertomus siitä poikkeaa. Vähäiset poikkeamat samansisältöisten kerto-

musten sanamuodoissa eivät ole näytön arvioinnin kannalta merkityksellisiä. Asianosaisia kehoitetaan myös muuten seuraamaan kuulustelua aktiivisesti, käyttämään hyvää harkintaa ja välttämään jo tiedusteltujen asioiden tarpeetonta tivaamista todistajilta tai todistelutarkoituksessa kuulusteltavilta asianosaisilta.

Asianosaisia ja todistajia voidaan istunnossa kuulla todistelutarkoituksessa puhelimitse taikka käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hovioikeus harkitsee sen soveliaaksi eikä kuulemisen toteuttaminen tällä tavalla vaaranna todistelun uskottavuuden arvioimista (ks. OK 17:34a ja OK 26:24a.2). Pyyntö kuulemisen toteuttamisesta puhelin- tai videoteitse on esitettävä jo valitus- tai vastauskirjelmässä, ja siinä on myös edellä mainitut kriteerit huomioon ottaen yksilöitävä syyt, joiden vuoksi tällainen menettely on tarpeen.

Todistelun vastaanottamisen jälkeen asiassa esitetään loppulausunnot, joiden laatimista varten pääkäsitteily voidaan keskeyttää enintään kolmeksi arkipäiväksi (OK 26:25 ja ROL 6:9.3). Asianosaisia kuultuaan hovioikeus varaa näille loppulausuntojen laatimista varten riittävän ajan.

Loppulausunto on asianosaisen viimeinen mahdollisuus vakuuttaa hovioikeuden jäsenet kantansa oikeellisuudesta. Tämän vuoksi loppulausunnon laatimiseen on syytä panostaa: tarkoituksena on asiassa esitetyn selvityksen perusteella argumentoida, miksi valitus tulee hyväksyä tai hylätä. Hovioikeus voi harkintansa mukaan poikkeuksellisesti pyytää asianosaisia jättämään hovioikeudelle esityksensä rungon esimerkiksi ranskalaisin viivoin koostettuna. Loppulausunnon on syytä vastata rakenteeltaan sitä järjestystä, jossa hovioikeus asianosaisen käsityksen mukaan joutuu ratkaisemaan riitakysymykset. Loppulausunnossa tarkoitus ei ole selostaa asiassa vastaanotetun todistelun sisältöä, vaan kiteyttää se, miksi todistusteema on tullut näytetyksi jonkin näytön nojalla – tai vaihtoehtoisesti, miksi todistetta ei esimerkiksi todistajaa kuulusteltaessa esiin tulleiden seikkojen vuoksi voida pitää luotettavana. Loppulausunnossa on myös yksityiskohtaisen juridisen analyysin paikka: optimaalista olisi, että näyttö- ja oikeuskysymykset kyettäisiin loppulausunnossa liittämään saumattomasti yhteen.

Loppulausuntojen esittämisen jälkeen asianosaiset esittävät oikeudenkäyntikuluvaatimuksensa. Vaikka eräissä tilanteissa laskut voidaan toimittaa sähköisesti Romeo -järjestelmässä, laskut toivotaan näissäkin tapauksissa esitettävän istunnossa myös paperimuodossa erityisesti matkakäräjillä.

Asianosaisen on syytä yksiselitteisesti joko myöntää vastapuolen lasku tai vastustaa sitä joiltakin yksilöidyiltä osin. ”Asian jättäminen oikeuden harkintaan” tai ”ei lausuttavaa” -tyyppiset ilmaukset eivät täytä mainittua vaatimusta. Jos asianosaisella on tarkoitus riitauttaa vastapuolen kuluvaatimus, asianosaisen on syytä selvästi ilmoittaa, kohdistuuko paljoksuminen tuntiveloitusperusteeseen, ajankäyttöön tai kenties johonkin tai joihinkin laskussa tarkemmin yksilöityyn toimenpiteeseen.

Niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimen on viran puolesta harkittava mahdollista oikeusavun takaisin-

korvausvelvollisuutta valtiolle, asianosaiselle varataan tilaisuus lausua mahdollisen korvausvelvollisuuden johdosta. Jos asianosaisen oikeusapulain nojalla määrätty yksityinen avustaja vaatii, että oikeusavun saaja veloitetaan suorittamaan avustajalleen oikeusavun omavastuuosuus, ilman asianosaisen läsnäoloa käsiteltävässä asiassa on esitettävä velvoittamiseen kohdistuva asianosaisen suostumus.

Hovioikeus antaa ratkaisunsa yleensä 30 päivän kuluessa pääkäsitteilyn päättymisestä. Jollei ratkaisua kyetä antamaan mainitussa ajassa, siitä ilmoitetaan asianosaisille erikseen.

4.3. Pienimuotoinen eli suppea pääkäsitteily ("pikkupääkäsitteily")

Silloin, kun pääkäsitteilyn toimittaminen ei suullisen todistelun uskottavuusarvioinnin vuoksi ole tarpeen, hovioikeus voi toimittaa pienimuotoisen eli suppean pääkäsitteilyn, jos asian laatu ja merkitys asianosaiselle sitä edellyttävät ja asianosainen on esittänyt tätä koskevan pyynnön valitus- tai vastauskirjelmässään. Niissä tilanteissa, joissa pääkäsitteilyä pyydetään vain todistelun vastaanottamiseksi, on valituksessa joka tapauksessa ilman eri kehotusta ilmoitettava, että pienimuotoista pääkäsitteilyä ei vaadita.

Pienimuotoiseen pääkäsitteilyyn kutsutaan lähtökohtaisesti asianosaiset avustajineen. Pienimuotoinen pääkäsitteily voidaan toimittaa myös videoteitse, jos se harkitaan soveliaaksi. Pienimuotoinen pääkäsitteily voidaan toimittaa esimerkiksi silloin, kun muutoksenhaku kohdistuu käräjäoikeuden laintulkintaan, jolloin asianosaisilla on mahdollisuus argumentoida oikeuskysymystä suullisesti. Suppea pääkäsitteily voi tulla rikosasiassa kysymykseen myös esimerkiksi silloin, kun valitus koskee rangaistuksen määräämistä ja asiassa on tarpeen kuulla valittajaa seikoista, joilla voi olla merkitystä rangaistuksen määräämisen kannalta. Suppeassa pääkäsitteilyssä ei näissäkään tilanteissa vastaanoteta todistelua.